

6. Ústava Slovenskej republiky z 1. septembra 1992. Aktuálne znenie: 01.06.2017 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460>

References

1. Kliuchkovych A. «Defitsyt demokracii» v Slovachchyni u 1994-1998 rr. i reaktsiia yevropeiskoi spilnoty / A. Kliuchkovych // Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Politolohiia. – 2013. – Vypusk 6-7. – S. 142-148; Klyuchkovych A. «Defitsyt demokracii» v Slovachchyni u 1994-1998 rr. i reaktsiia yevropeiskoi spilnoty / A. Klyuchkovych // Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Politolohiia. – 2013. – Vypusk 6-7. – S. 142-148.

2. Malová D. Slovensko ako nový členský štát Európskej Únie : výzva z periferie? / D. Malová, E. Láštík, M. Rybář. – Bratislava : Friedrich-Ebert-Stiftung, 2005. – 184 s.

3. Marušiak J. Political Entrepreneurs as a Challenge for the Party System in Slovakia / J. Marušiak // Politologicky casopis. – 2017. – Vol. 24. – №. 2. – P. 179-200.

4. Národná rada Slovenskej republiky [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.nrsr.sk/web/>

5. Orosz L. Dvadsať rokov Ústavy Slovenskej republiky / L. Orosz // Roczniki administracji i prawa. Teoria i praktyka. – 2012. – R. 12. – S. 35 – 52.

6. Ústava Slovenskej republiky z 1. septembra 1992. Aktuálne znenie: 01.06.2017 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460>

The article deals with the development of the president's institution through the prism of state-power relations, constitutionalism and political transformations in the Slovak Republic. Noted that the process of democratic transformations in the Slovak Republic is closely linked to the development of the institute of parliamentarism, which occupies a central place in the system of power relations.

The constitutional model of Slovak parliamentarism is analyzed. It is concluded that in the constitution 1992 many provisions were formulated vaguely and provoked institutional conflicts. Constitutional amendments (1999, 2001) partly reinstated the institutional balance in the system of power relations. Slovakia is dynamically reacting to political crises and is looking for the possibility of constitutionally improving the institution of the parliamentarism.

The party representation in the Slovak parliament during 1990-2016 was found out. The author highlighted the main problems of the functioning of the Slovak parliamentarism: high degree of fragmentation and fluctuation of the political structure of parliament; the instability of the parliamentary representation of the political parties and others.

It is substantiated that the development of Slovak parliamentarism was due to a complex of institutional, party political factors and the realities of the current political process. The author emphasizes that the instability of the structure of political parties and the party system in the Slovak Republic creates risks for the stability of parliamentary democracy. The author comes to the conclusion, that the institute of parliamentarism played an important role in the democratic transformation, legitimation and institutional consolidation of the political system in the Slovak Republic.

Keywords: Slovak Republic, parliamentarism, division of power, constitutional model, political parties, democratization.

УДК 323.22 + 328.123 + 328.18

ББК 66.04

Віталій Кольцов

ЄВРОСКЕПТИЦИЗМ ЯК ВИЯВ НАДНАЦІОНАЛЬНОЇ ОПОЗИЦІЙНОСТІ В КРАЇНАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ

Проаналізовано феномен і природу євроскептицизму як безпосереднього вияву наднаціональної опозиційності країн Вишеградської групи до ЄС. З'ясовано реальні чинники/причини і практичні вияви/особливості євроскептицизму в країнах регіону. Підтверджено доцільність типологізації євроскептицизму в країнах Вишеградської групи на суспільний, партійний та громадянський, а також «жорсткий» (принциповий) та «м'який» (випадковий). Вмотивовано доцільність апелювання до тривимірної природи євроскептицизму – як політичного, економічного та культурного/ідентифікаційного феномену, який накладається на національну й наднаціональну конкуренцію партій і рухів у ліво-правому ідеологічному спектрі. Аргументовано відмінності

евроскептицизму та політичних успіхів євроскептичних партій і рухів у країнах Вишеградської групи напередодні та після їхнього вступу в ЄС.

Ключові слова: *опозиція, наднаціональна опозиція, євроскептицизм, країни Вишеградської групи.*

Країни Вишеградської групи – Польща, Словаччина, Угорщина і Чехія, – будучи демократіями, є членами Європейського союзу. Відтак вони окреслюються переважно конструктивним характером взаємин політичної влади та політичної опозиції. Однак це не завжди є атрибутом наднаціональних відносин, адже напередодні і після вступу країн Вишеградської групи в ЄС вони перманентно характеризувались таким і системним/конструктивним, і антисистемним/деструктивним варіантом наднаціональної опозиційності як євроскептицизм. Це значною мірою актуалізує запропоноване дослідження, адже дає змогу зрозуміти, що навіть у демократіях, якими є всі країни Вишеградської групи, політична опозиція не є односторонньою і доволі часто виявляється як наднаціональна.

Заявлена проблематика відображена у наукових доробках таких дослідників, як Р. Балме і Д. Чабанет [2], С. Васілопоулу [15], Х. Граббе і К. Хугес [3], Р. Гропас [4], К. Зуба [16], П. Копецькі і К. Мадде [6], П. Мейр [7], Б. Нажман і У. Занко [8], О. Оськін [1], Н. Сіттер [9; 10], П. Таггарт і А. Щербяк [11; 12], Х.-Й. Тренз і П. де Вілде [13], К. Хендерсон [5] й інші. Але у них не запропонованого комплексного розуміння євроскептицизму саме як вияву наднаціональної опозиційності країн Вишеградської групи до ЄС. Відтак метою розвідки є різносторонній аналіз феномену євроскептицизму як безпосереднього вияву наднаціональної опозиційності країн Вишеградської групи до ЄС.

Огляд наукової літератури дає змогу констатувати, що сутність євроскептицизму як дискурсивної практики і національної, і наднаціональної та антиінтеграційної політичної опозиції до сутності, «державності», компетенцій і конституційного врегулювання ЄС [7; 13] похідна від факту, що деякі громадяни, політики і політсили, а інколи навіть політичні інститути і в цілому держави Вишеградської групи (особливо Польща, Угорщина і Чехія, різного часу), будучи в політичній апатії [2, с. 10–11], у тому числі не отримавши очікуваних преференцій від ЄС та не погоджуючись з орієнтаціями і наслідками державної політики ЄС, помірно скептично чи радикально скептично ставляться до Європейського союзу, його «дозвольного консенсусу», олігархічності, елітизму і служіння інтересам впливової меншості (зокрема великого бізнесу, фінансового капіталу, а також «бюрократичної гегемонії наднаціональної технократії» [2, с. 1]). Чи навіть заперечують доцільність ЄС, виявляючи таким чином особливості своєї культурної і національної ідентичності, політичного і соціально-економічного розвитку тощо [4], а відтак значною мірою підриваючи демократичність процедур у рамках ЄС [2, с. 2].

Причому у випадку країн Вишеградської групи це спостерігалось постійно – як напередодні вступу країн регіону у ЄС, так і після цього, особливо з 2008–2009 (від моменту початку фінансово-економічної кризи) та 2014–2015 рр. (від моменту загострення європейської міграційної кризи). Відтак євроскептицизм, доволі часто навіть сприймаючись як неминуче, системне і «прохідне явище» й своєрідна «сітка у системі», в країнах Вишеградської групи все ж здебільшого раціоналізований і небезпідставний, адже характеризується доволі значною політично-електоральною впливовістю та зумовлений різними реальними чинниками. Зокрема: а) впливом конструювання та функціонування ринку ЄС на національні уряди/економіки країн Вишеградської групи, які часто змушені надмірно лібералізувати процес формування економічної політики, тим самим ставлячи під загрозу національну економічну конкуренцію, міграційну і соціально-пенсійну політику та завдання конструювання національних держав добробуту; б) політичним та культурним/ідентифікаційним

впливом ЄС на ідею створення наднаціональної європейської державності, а відтак розумінням політсил і громадян країн Вишеградської групи того, що євроінтеграційні процеси загрожують їм втратою національної ідентичності, знижують автономію національної держави та створюють нову політичну й централізовану спільноту із превалюванням у ній колективних і зобов'язальних рішень; в) обмеженістю впливу політики ЄС на партійні системи країн Вишеградської групи, а відтак відсутністю національних партійних систем, у яких функціонують лише партії, які займаються винятково питаннями і проблематикою європейської інтеграції.

Сумарно це означає, що наднаціональна опозиційність країн і політичних сил країн Вишеградської групи у формі євроскептицизму зумовлена превалюванням негативної європейської інтеграції над позитивною європейською інтеграцією. Внаслідок цього євроскептики – громадяни і політсили (як традиціоналістські або комунітарні спільноти) з державно-інтервенціоністськими настроями – протидіють єврофілам – громадянам і політсилам (як лібертаріанським та універсалістським спільнотам), які натомість націлені на подальшу євроінтеграцію та європейську ідентичність як передумови функціонування розширеного і більш демократичного й конкурентного ЄС.

Відтак магістральна сутність євроскептицизму як форми наднаціональної опозиційності, у тім числі й країн Вишеградської групи, виявляється у тому, що чимало громадян і політсил у регіоні вважають, що політика на національному рівні має залишатися самостійною, а тому і має переважати над рішеннями, прийнятими на рівні ЄС. Це вкрай важливо хоча б тому, що «потенціал політизації європейської інтеграції» [14] є не просто ситуативно-варіативним, а детермінантним, адже може використовуватись і використовується національними політсилами країн Вишеградської групи. Причому не лише опозиційними, а і владними/урядовими, бо, конфліктуючи між собою з приводу питань та очікуваних наслідків європейської інтеграції у ліво-правому ідеологічному спектрі, вони переносять євроскептицизм із національного рівня на наднаціональний [14], чим, крім всього іншого, окреслюють протистояння країн «нової Європи» з країнами «старої Європи».

А тому це означає, що конфігурація національних партійних систем у країнах Вишеградської групи (як і в будь-яких країнах ЄС), зокрема логіка міжпартійної конкуренції між владою/урядом і опозицією у ліво-правому ідеологічному спектрі та залученості і відповіді на неї виборців, зачіпає мобілізацію опозиції (зокрема наднаціональної опозиційності у форматі національної опозиції і/чи влади/уряду) проти ЄС. Доповнюється це тим, що євроскептицизм у країнах Вишеградської групи за своєю природою та спрямуванням генерується і структурується не лише політично, а й культурно (ідентифікаційно) та економічно (соціально-економічно). Тому євроскептицизм у країнах Вишеградської групи є щонайменше тривимірним, причому кожний із його вимірів (політичний, соціально-економічний/економічний та культурний/ідентифікаційний) накладається на національну та наднаціональну конкуренцію партій і рухів у ліво-правому ідеологічному спектрі. Відтак ці процеси взаємозалежні та взаємодоповнюючі і підлягають постійному політичному узгодженню й конструктивізації, хоча зовсім не виключають переважно антисистемний та деконструктивний варіант євроскептицизму.

Це є підставою констатації висновку, що євроскептицизм політичних партій і рухів у країнах Вишеградської групи як вияв наднаціональної опозиційності в ЄС і до ЄС не є односпрямованим й уніфікованим. Зокрема з огляду на те, що він може транслюватись і національною владою, і національною опозицією країн регіону, не кажучи вже про політсили країн регіону, представлені у європейських інституціях [9;

12]. З огляду на це, О. Оськін [1] і К. Зуба [16] зауважують, що євроскептицизм означений варіативними типологізаціями, в основі яких може бути розподіл на суб'єктів, які виявляють наднаціональну опозиційність, або диверсифікація ступеня опозиційності процесам європейської інтеграції тощо. Це кореспондується з зауваженнями низки науковців про те, що євроскептицизм може виявлятися у: запереченні ідей європейської інтеграції та ЄС в цілому; згоді на європейську інтеграцію поряд із критикою її сучасного стану як спроби всеосяжної інтеграції територій, економік і культур; згоді на європейську інтеграцію поряд із критикою її недостатньої універсальності.

З цього приводу П. Таггарт і А. Щербяк [12], апелюючи до суб'єктів опозиційності ідеям європейської інтеграції, виокремлюють такі різновиди євроскептицизму, у тім числі й в країнах Вишеградської групи, як суспільний та партійний. Перший детермінується у процесі виборів, референдумів і соціологічних опитувань. Другий же стосується сфери діяльності партій і рухів як виразників суспільно-політичних настроїв і є продуктом партійної стратегії чи «політики опозиції» [10], внаслідок чого може змінюватись у міру зміни партійної стратегії чи тактики на тлі конкуренції між владою і опозицією на національному рівні. Водночас у країнах Вишеградської групи суспільний євроскептицизм звикло відділений від партійного євроскептицизму, а тому часто доповнюється громадянським євроскептицизмом, який інкорпорований у діяльності громадських організацій, об'єднань, товариств, медіа тощо [16, с. 47].

У свою чергу, А. Щербяк, П. Таггарт [11], Н. Сіттер [9; 10] та С. Васілопоулу [15] наполягають на виділенні у країнах Вишеградської групи таких видів євроскептицизму як «жорсткий» (принциповий/некваліфікований) і «м'який» (випадковий/кваліфікований). Перший характеризується принциповою, але некваліфікованою незгодою з ідеєю функціонування ЄС в цілому, запереченням ідеї європейської політичної і економічної інтеграції та небажанням участі або прагнення виходу тієї чи іншої країни з цього проекту і процесу [8]. Другий же детермінований неприциповим, але кваліфікованим застереженням та побоюванням ідеї європейської інтеграції, кваліфікованим запереченням окремих її аспектів, занепокоєнням однією або кількома сферами політики ЄС, вираженням якісної наднаціональної опозиційності визначеним політичним ідеям і діям ЄС, якщо вони не відповідають інтересам тієї чи іншої країни. Крім того, другий поділяють на: «євроскептицизм політики» – виявляється як опозиція заходам, покликаним суттєво поглибити європейську політичну та економічну інтеграцію, і виражається у протидії розширенню конкретної компетенції ЄС; «євроскептицизм національного інтересу» – виражається в захисті конкретних виявів національних інтересів тих чи інших країн-членів ЄС [11]. Відтак перший більш антисистемний, ніж другий, який традиційно є системним, адже: перший виявляється здебільшого у функціонуванні ультралівих і ультраправих антисистемних політсил [15, с. 224], а другий – у діяльності лівих/лівоцентристських та правих/правоцентристських, а інколи й центристських політсил країн Вишеградської групи.

Доповнюється це тим фактом, що коли євроскептичні сили отримують владу (особливо в формі їхнього представництва в уряді), то їхній євроскептицизм суттєво «м'якшає» або взагалі «розчиняється» [9]. Крім того, це усереднено детермінується тим фактом, що в країнах Вишеградської групи «м'який» євроскептицизм більше притаманний релевантним/істотним партіям, а «жорсткий» євроскептицизм – натомість маргінальним та нерелевантним/неістотним партіям [12]. Інакше кажучи, збільшення електоральної популярності політичних партій та рухів суттєво «пом'якшує» їхній євроскептицизм. Уточненням такої динамічності євроскептицизму, в тому числі й на прикладі країн Вишеградської групи, є окреслена різними вченими потреба

типологізації усіх політсил на різні групи за їхнім ставленням до ЄС та процесів євроінтеграції. Наприклад, на критичних просєвропейців, євроскептиків і непохитних євроскептиків. Інакше кажучи, на євроентузіастів/єврофілів, європрагматиків, євроскептиків і єврозаперечувачів. Або ж на єврозаперечувачів, євроревізіоністів, євромінімалістів, євроградуалістів, єврореформістів та євромаксималістів [8].

Найцікавіше у досліджуваному контексті те, що євроскептицизм і його різні види в країнах Вишеградської групи породжують і розвивають особливий тип політичної опозиції. Із однієї сторони, вона не є ні системною, ні антисистемною, але, з іншої сторони, компонує дві класичні варіації опозиції з опозиційністю неоліберальній глобалізації [4]. Примітно також і те (й про це свідчить ідеологічне позиціонування більшості євроскептичних політсил країн Вишеградської групи), що наднаціональна опозиційність у такому зрізі є наслідком синтезування таких взаємодоповнюючих передумов і компонентів, як євроскептицизм, популізм, антиглобалізм і анархізм. Відтак євроскептицизм у своїй переважній більшості випадків традиційно є «не зовсім вловимим» і системним терміном [10], про який, натомість, говорять лише на підставі його різного й різною мірою негативного політичного та громадянського ставлення до ЄС чи європейської інтеграції (зокрема у формі єврофобії, ревізіонізму, єврозаперечення, мінімалізму, градуалізму, реформування тощо) [15, с. 224].

Однак навіть попри це, євроскептицизм у країнах Вишеградської групи не є повністю антиєвропейським і позасистемним, адже політсили, які його проводять, зазвичай охоче приймають спільну європейську культурну, історичну та релігійну спадщину, розподілену між європейськими народами, а натомість наполягають на захисті якщо не ЄС, то Європи від «виродження», яке є результатом європеїзації, глобалізації і міграції [15, с. 244]. Винятком є ситуації, коли європеїзація проникає у всі сфери політики, а тому розбіжності між національною і європейською політикою стають надто розмитими. Річ у тім, що в такому випадку проблеми на європейському рівні управління автоматично трансформуються у проблеми на національному рівні і навпаки. Це означає, що коли важко відокремити, що є європейським і національним, то невдоволеність Європою паралельно тягне за собою своєрідний «державний скептицизм». Таким чином відбувається кореспонденція національного і наднаціонального рівнів опозиційності. А це, у свою чергу, відповідає зауваженню П. Мейра, згідно з яким, «коли ми говоримо про євроскептицизм і протидію Європі, ми також іноді говоримо про скептицизм та протидію нашим власним національним інститутам і методам урядування» [7, с. 16]. Відтак, як вказує Р. Гропас [4], наднаціональна опозиційність у формі євроскептицизму – це не лише проблема «аполітичності» й «безопозиційності» в ЄС (у якому немає жодної арени, установи чи процесу, в рамках яких може бути організована конструктивна та системна опозиція [7, с. 7, 14]), а також проблема антиелітизму, анархізму, антиглобалізму, антистебллішменту, антиполітичності, популізму, деконсолідації демократії та деконструктивізації політичної опозиції на національному рівні країн Вишеградської групи [7, с. 16].

Примітно також і те, що у часовому розрізі євроскептицизм як наднаціональну опозиційність країн Вишеградської групи треба розглядати щонайменше двоетапно – до та після моменту їхнього вступу у ЄС. Із цього приводу, як вдало зауважують П. Копецькі та К. Мадде, доволі специфічним є євроскептицизм країн і політсил країн Вишеградської групи напередодні і в процесі їхнього вступу у Європейський союз (тобто до 2004 р.), оскільки саме стосовно цього періоду варто розрізняти дифузну й конкретну/специфічну підтримку європейської інтеграції – тобто «підтримку ідей європейської інтеграції» і «підтримку ЄС» [6]. Аналогічно треба виокремлювати

системну/комплексну і часткову/випадкову опозиційність ідеї євроінтеграції у країнах Вишеградської групи, яка втілена у різному виявленні євроскептицизму, різних типах євроскептицизму, різній електоральній силі партій та рухів євроскептичного позиціонування.

Це аргументує, що від моменту ініціювання «повернення» країн Вишеградської групи до ЄС [5] (із початку 90–х рр. ХХ ст.) для регіону була властива постійна ерозія консенсусу з питань європейської інтеграції. Навіть попри те, що відразу після колапсу СРСР і системи Варшавського договору «ідея Європи» стала всеохоплюючою концепцією, яка спершу об'єднала (хоч згодом і розділила) еліти та громадськість в їхньому «гострому бажанні вступити до Європейського союзу» [6]. А вже наприкінці 90–х рр. ХХ ст. дебати між політсилами та всередині політсил стали все більш інтенсивними, критика і ЄС, і принципів ЄС почала зростати, а рівень громадської підтримки – зменшуватись [3]. Примітно і те, що протистояння ідеям і принципам ЄС у різних країнах Вишеградської групи було варіативним на тлі різної кореляції позицій громадськості і політичних еліт (передусім урядових й опозиційних політсил у легіслатурах) [6]. Хоча сумарно для країн Вишеградської групи періоду перед їхнім вступом у ЄС з року в рік було притаманне поступове зниження рівня підтримки євроінтеграційної стратегії: найбільше це виявлялось у Чехії, найменше – в Угорщині.

Та все ж для країн Вишеградської групи напередодні їхнього вступу в ЄС було властиве електоральне превалювання єврооптимістичних і європрагматичних політсил, які суттєво «затінювали» євроскептичні та єврозаперечувальні політсили [8]. Внаслідок цього у країнах регіону, принаймні на момент їхньої євроінтеграції, зберігався позитивний консенсус політичних еліт (влади та опозиції) з приводу ЄС, навіть не зважаючи на значну «вібрацію» внутрішніх політичних дебатів із цього питання [6]. Це значною мірою було зумовлено фактом слабкої електоральної та інституційної релевантності/істотності відверто і радикально євроскептичних політсил у регіоні, які напередодні вступу країн Вишеградської групи в ЄС зазвичай не спробували отримати більше, ніж тридцять відсотків голосів виборців, а також вкрай зрідка позиціонувались як урядові політичні партії (хоча й могли бути такими раніше чи пізніше). Доповнювалось це і тим, що не всі політсили, дискурс яких перед вступом у ЄС був євроскептичним, у своїй реальній політичній діяльності дотримувались євроскептицизму, адже вони (особливо будучи урядовими) доволі часто діяли як єврооптимісти, євроентузіасти чи європрагматики, особливо в економічних питаннях [5].

Це значною мірою детермінувалось партійно-ідеологічним (ліво-правим) і владно-опозиційним позиціонуванням політсил у чинних на той час партійних системах країн Вишеградської групи [6; 12]. Наприклад: праві політичні партії і рухи традиційно були більш євроскептичними, ніж ліві політичні партії і рухи; радикальні політсили були більш євроскептичними, ніж помірковані політсили; маргінальні політсили були більш євроскептичними, ніж мейнстрімні/релевантні політсили. Водночас це засвідчувало, що напередодні вступу країн Вишеградської групи в ЄС рівень партійного євроскептицизму/наднаціональної опозиційності не відповідав рівню публічного (суспільного) євроскептицизму. Часто це було зумовлено тим, що за межами політичних партій та рухів, тобто на громадянському/публічному рівні, в країнах Вишеградської групи перед їхнім вступом у ЄС був розповсюджений не стільки євроскептицизм, як у країнах Західної Європи, скільки своєрідна єврофобія перед «невідомістю» євроінтеграції й федеративності/конфедеративності, яка традиційно була властива для тогочасних посткомуністичних країн Центрально-Східної Європи [3; 5]. Але вона виявилась менш впливовою та значимою, ніж символічна та реальна важливість членства у ЄС. Відтак наднаціональна опозиційність країн Вишеградської

групи у цей час виявлялась не стільки як партійно-ідеологічно детермінована, скільки соціально та психологічно зумовлена.

Тим не менше, наслідком поширення опозиційно-євроскептичних настроїв, дискурсів і дій у країнах Вишеградської групи – як перед їхнім вступом у ЄС, так і після цього – стало чимало процесів, які раніше не були притаманні ні цим країнам, ні в цілому ЄС. Ключовими з них, принаймні впродовж 2004–2010 рр., були: ефективне відкидання і блокування процесів конституціоналізації Європейського союзу (замість чого було підписано Лісабонську угоду); нарощення популярності євроскептиків не лише на національному, а й на наднаціональному рівні, зокрема за рахунок прямого обрання євроскептичних політсил до Європейського парламенту (за наслідками європейських виборів, але знову ж таки на національному рівні) і отримання ними офіційного подіуму для участі у політичних дебатах як на рівні ЄС, так і на рівні окремих держав; проникнення євроскептицизму у програмно-політичні позиції урядів країн-членів ЄС навіть у традиційно «більш європейських» країнах, зумовлене потребою відповіді урядів на євроскептичні побоювання національної громадської думки; релевантне і постійне зростання рівня соціально-політичної недовіри і невдоволення, які трансформувались у вражаючі транснаціональні рухи соціальних протестів [4]; збільшення сумнівів щодо цінності європейської інтеграції, «загального інтересу» і «дозвільного консенсусу» кооперації в рамках ЄС, а натомість делегітимізація каркасу міжінституційних відносин у рамках «стримуючого дисбалансу» в ЄС [13].

Відтак ситуація з приводу наднаціональної опозиційності та євроскептицизму в країнах Вишеградської групи суттєво та навіть радикально змінилась саме після їхнього вступу в ЄС, особливо за наслідками світової фінансово-економічної кризи в 2008–2009 рр. і європейської міграційної кризи з 2014–2015 рр. Зокрема, починаючи з 2010 р., однак особливо із 2014 р., коли у Польщі, Словаччині, Угорщині та Чехії євроскептичні/єврофобські політичні сили почали ставати чи не найсильнішими у ЄС і однозначно більш електорально успішними та політично репрезентованими в регіоні, аніж це було раніше (зокрема до 2010 р.). Відтак країни Вишеградської групи за трохи більше, аніж десять років від моменту їхнього вступу в ЄС, переважно внаслідок неотримання «очікуваних вигод», перетворились з ключових промоторів євроінтеграції у головних представників наднаціональної опозиційності не просто в ЄС, а навіть до ЄС [8]. Це найвиразніше виявилось у популістсько і націоналістично зумовленому негативному сприйнятті Європейського союзу та його надмірності, зокрема у недовірі до інституцій ЄС, песимістичній думці щодо ЄС в цілому та навіть в ідеях про потенційний вихід країн Вишеградської групи з ЄС. Особливо на тлі деякого зростання популярності антисистемних (ультралівих і ультраправих) й антиістеблшментських партій та рухів у країнах регіону, що спричинило значне дезінформування громадськості та ослаблення політичної дискусії між партіями. Щоправда, часто у формі недовіри і заперечення ЄС як рефлексії протесту проти соціально-економічних проблем, вияву персоналізації/деідеологізації політсил, а також провадження політики історичної пам'яті на національному рівні країн регіону.

Найбільше це почало характеризувати такі країни регіону, як Угорщина та Польща, дещо менше – Словаччину, а найменше – Чехію, що суттєво відрізнялось від ситуації перед їхнім вступом у ЄС. Крім того, це характеризувало такі політсили, як: у Польщі – «Право і справедливість» (PiS); у Словаччині – Словацька національна партія (SNS), «Свобода і солідарність» (SaS), «Нова більшість» (NOVA) та «Народна партія Наша Словаччина» (LsNS); в Угорщині – Jobbik – «Рух за кращу Угорщину» (Jobbik) і частково Угорський громадянський союз (Fidesz); у Чехії – «Альянс нового

громадянина» (ANO), Громадянська демократична партія (ODS), Комуністична партія Чехії та Моравії (KSCM), «Партія вільних громадян» (SSO), «Світанок прямої демократії» (UPD), «Свобода і пряма демократія» (SPD) [8].

Але на відміну від попереднього етапу політичного розвитку країн Вишеградської групи, особливість постінтеграційного євроскептицизму в регіоні виявилась у тому, що він здебільше підживлювався значно більш електорально успішними партіями і рухами, які не лише почали отримувати більше парламентське представництво, а й ставити урядовими (навіть у форматі однопартійних урядів більшості чи надлишково-переможних коаліцій, зокрема в Угорщині із 2010 р., у Словаччині впродовж 2012–2016 рр., у Польщі із 2015 р.), а не опозиційним на національному рівні.

Відтак наднаціональна опозиційність до ЄС у країнах Вишеградської групи, особливо в Угорщині та Польщі, але меншою мірою в Словаччині та Чехії, почала посилюватись інституційно, детермінуючись статусом владності/урядовості політсил на національному рівні. А ключовим предметом наднаціональної опозиційності країн Вишеградської групи стали їхні національні інтереси і потреба захисту національного суверенітету від «зовнішніх загроз» [8], які ефективно понизили рівень підтримки населенням країн регіону ЄС і його цінностей. У підсумку це засвідчує, що в ході інтеграції країн Вишеградської групи у ЄС на них та на їхні політичні еліти було накладено своєрідну «штучну дисципліну» у форматі примусового переходу від посткомунізму до ліберальної демократії. Натомість після вступу країн регіону у ЄС і відлуння перших значимих постінтеграційних криз, країни регіону поставили на перший план свої національні інтереси, хоча й зробили це з огляду на «спадщину десятиліть диктатури» [8].

1. Оськін О. Євроскептицизм : основні типи опозиції до ідеї європейської інтеграції / О. Оськін // Дослідження світової політики : Зб. наук. пр. – К. : ІСЕМВ НАН України, 2009. – Вип. 48. – С. 26–33.
2. Balme R. European Governance and Democracy : Power and Protest in the EU / Richard Balme, Didier Chabanet. – Rowman & Littlefield Publishers Inc : Lanham, 2008. – 267 p.
3. Grabbe H. Central and East European Views on EU Enlargement : Political Debates and Public Opinion / Heather Grabbe, Kirsty Hughes // Henderson K. Back to Europe : Central and Eastern Europe and the European Union / Karen Henderson. – London : UCL Press, 1999. – P. 185–202.
4. Gropas R. Resisting Europe : Protest and opposition in the EU / Ruby Gropas // CDDRL Working Paper. – 2011. – No. 123. – 17 p.
5. Henderson K. Euroscepticism or Europhobia : Opposition attitudes to the EU in the Slovak Republic / Karen Henderson // SEI Working Paper. – 2001. – No 50. – 30 p.
6. Kopecky P. The Two Sides of Euroscepticism : Party Positions on European Integration in East Central Europe / Petr Kopecky, Cas Mudde // European Union Politics. – 2002. – Vol. 3. – No. 3. – P. 297–326.
7. Mair P. Political Opposition and the European Union / Peter Mair // Government and Opposition. – 2007. – Vol. 42. – No. 1. – P. 1–17.
8. Najman B. When political supply creates its own demand : The case of anti-EU politics in Visegrad countries / B. Najman, Y. Zanko // Prepared for CASE 25th Anniversary Conference «The Future of Europe – Central and Eastern Europe in a Comparative Perspective». – November 2016. – 35 p.
9. Sitter N. Euro-Scepticism as Party Strategy : Persistence and Change in Party-Based Opposition to European Integration / Nick Sitter // ÖZP. – 2003. – Vol. 32. – No. 3. – P. 239–253.
10. Sitter N. Opposing Europe : Euro-Scepticism, Opposition And Party Competition / Nick Sitter // SEI Working Paper. – 2002. – No. 56. – 29 p.
11. Szczerbiak A. Opposing Europe : Party Systems and Opposition to the Union, the Euro and Europeanisation / Aleks Szczerbiak, Paul Taggart // SEI Working Paper. – 2000. – No. 36. – 19 p.
12. Taggart P. Parties, Positions and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate States of Central and Eastern Europe / Paul Taggart, Aleks Szczerbiak // SEI Working Paper. – 2001. – No. 46. – 39 p.
13. Trenz H.-J. Denouncing European Integration : Euroscepticism as reactive identity formation / Hans-Jörg Trenz, Pieter de Wilde // ARENA Working Paper. – 2009. – No. 14. – 23 p.

14. van der Eijk C. Potential for Contestation on European Matters at National Elections in Europe / Cees van der Eijk, Mark N. Franklin // Marks G. European Integration and Political Conflict / Gary Marks, Marco R. Steenbergen. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – P. 32–50.
15. Vasilopoulou S. European Integration and the Radical Right : Three Patterns of Opposition / Sofia Vasilopoulou // Government and Opposition. – 2011. – Vol. 46. – No. 2. – P. 223–244.
16. Zuba K. Polski eurosceptycyzm i eurorealizm / Krzysztof Zuba. – Opole : Uniwersytet Opolski, 2006. – 445 s.

References

1. Oskin O. Yevroskeptytsyzm : osnovni typy opozytsii do idei yevropeiskoi intehratsii / O. Oskin // Doslidzhennia svitovoi polityky : Zb. nauk. pr. – K. : ISEMV NAN Ukrainy, 2009. – Vyp. 48. – S. 26–33.
2. Balme R. European Governance and Democracy : Power and Protest in the EU / Richard Balme, Didier Chabanet. – Rowman & Littlefield Publishers Inc : Lanham, 2008. – 267 p.
3. Grabbe H. Central and East European Views on EU Enlargement : Political Debates and Public Opinion / Heather Grabbe, Kirsty Hughes // Henderson K. Back to Europe : Central and Eastern Europe and the European Union / Karen Henderson. – London : UCL Press, 1999. – P. 185–202.
4. Gropas R. Resisting Europe : Protest and opposition in the EU / Ruby Gropas // CDDRL Working Paper. – 2011. – No. 123. – 17 p.
5. Henderson K. Euroscepticism or Europhobia : Opposition attitudes to the EU in the Slovak Republic / Karen Henderson // SEI Working Paper. – 2001. – No 50. – 30 p.
6. Kopecky P. The Two Sides of Euroscepticism : Party Positions on European Integration in East Central Europe / Petr Kopecky, Cas Mudde // European Union Politics. – 2002. – Vol. 3. – No. 3. – P. 297–326.
7. Mair P. Political Opposition and the European Union / Peter Mair // Government and Opposition. – 2007. – Vol. 42. – No. 1. – P. 1–17.
8. Najman B. When political supply creates its own demand : The case of anti-EU politics in Visegrad countries / B. Najman, Y. Zanko // Prepared for CASE 25th Anniversary Conference «The Future of Europe – Central and Eastern Europe in a Comparative Perspective». – November 2016. – 35 p.
9. Sitter N. Euro-Scepticism as Party Strategy : Persistence and Change in Party-Based Opposition to European Integration / Nick Sitter // ÖZP. – 2003. – Vol. 32. – No. 3. – P. 239–253.
10. Sitter N. Opposing Europe : Euro-Scepticism, Opposition And Party Competition / Nick Sitter // SEI Working Paper. – 2002. – No. 56. – 29 p.
11. Szczerbiak A. Opposing Europe : Party Systems and Opposition to the Union, the Euro and Europeanisation / Aleks Szczerbiak, Paul Taggart // SEI Working Paper. – 2000. – No. 36. – 19 p.
12. Taggart P. Parties, Positions and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate States of Central and Eastern Europe / Paul Taggart, Aleks Szczerbiak // SEI Working Paper. – 2001. – No. 46. – 39 p.
13. Trenz H.-J. Denouncing European Integration : Euroscepticism as reactive identity formation / Hans-Jörg Trenz, Pieter de Wilde // ARENA Working Paper. – 2009. – No. 14. – 23 p.
14. van der Eijk C. Potential for Contestation on European Matters at National Elections in Europe / Cees van der Eijk, Mark N. Franklin // Marks G. European Integration and Political Conflict / Gary Marks, Marco R. Steenbergen. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – P. 32–50.
15. Vasilopoulou S. European Integration and the Radical Right : Three Patterns of Opposition / Sofia Vasilopoulou // Government and Opposition. – 2011. – Vol. 46. – No. 2. – P. 223–244.
16. Zuba K. Polski eurosceptycyzm i eurorealizm / Krzysztof Zuba. – Opole : Uniwersytet Opolski, 2006. – 445 s.

The article is devoted to analyzing the phenomenon and nature of Euroscepticism as a direct manifestation of the supra-national opposition of the Visegrad Group countries to the EU. The researcher found out the real factors/causes and practicalities/features of Euroscepticism in the countries of the region. The scientist confirmed the expediency of taxonomizing of the Euroscepticism in the Visegrad Group countries on social, party and civil, as well as on «hard» (principal) and «soft» (casual). In addition, the author motivated the appropriateness of appealing to the three-dimensional nature of Euroscepticism – as a political, economic and cultural/identity phenomenon superimposed on the national and supra-national competition of parties and movements in the left-right ideological spectrum. As the result, the differences of Euroscepticism and political successes of Eurosceptic parties and movements in the countries of the Visegrad Group before and after their accession to the EU were argued.

Keywords: *opposition, supra-national opposition, Euroscepticism, countries of the Visegrad group.*